

17 жовтня 2013 року виповнилося 75 років докторові фізико-математичних наук, членові-кореспондентові Академії педагогічних наук України, заслуженому діячеві науки і техніки України, професорові Олександрові Васильовичу Чалому.

Олександр Васильович народився в Києві 1938 року. Його батьки все своє життя працювали в установах Академії наук України. Батько, Чалий Василь Прохорович (1911–2001), доктор хімічних наук, професор, працював в Інституті загальної та неорганічної хімії НАН України. Мати, Локшина Софія Яківна (1914–1991), — в Інституті геології та Інституті економіки НАН України. Можливо, саме це вплинуло на той життєвий шлях, який обрав собі ювіляр. А можливо, так просто мало бути. Та в будь-якому разі не буде великим перебільшенням сказати, що наукове життя Олександра Васильовича почалося ще в дитинстві. Адже його мати, Софія Яківна, часто була в геологічних експедиціях і брала із собою трирічного сина. Коли почалася Велика Вітчизняна війна, маленький Сашко разом із мамою був у Кривому Розі в черговій експедиції. Оскільки повернутись у Київ було неможливо (німці наступали занадто швидко), то Софія Яківна з сином на підводах добралися до Уфи, куди була евакуйована Академія наук України. Звідти вже в 1943 році разом з Академією наук вони переїхали до Москви, і лише в 1944 р. змогли повернутися до Києва. Батько Олександра Васильовича весь цей час воював на фронті (Василь Прохорович був призваний до лав Радянської Армії в 1939 році, брав участь у бойових діях на Ленінградському фронті, а після демобілізації в 1946 році повернувся до Києва). Безперечно, сухі дати та рядки офіційної біографії не можуть передати жахить воєнного й повоєнного дитинства. Та, незважаючи на всі негаразди, на важкі випробування, вогник у серці не згас і вів до нового і незвіданого, давав сили мріяти і сподіватися.

У 1946 році Сашко пішов до першого класу. Учився гарно і закінчив навчання із золотою медаллю. Ще до школи почав вивчати англійську мову. Навчаючись, багато займався спортом: боротьбою, боксом, спортивною гімнастикою, але більше за все — плаванням і водним поло. По закінченні десятирічки в 1956 році, вступив на фізичний факультет Київського університету імені Тараса Шевченка, обравши спеціалізацією теоретичну фізику. Причому вибір цей відбувся не відразу. У фізику Чалого привело бажання опанувати секретами атомного ядра. І тільки в процесі навчання, під впливом товаришів, думка Олександра Васильовича щодо своєї майбутньої спеціалізації змінилася — він вирішив стати фізиком-теоретиком. Як показав час, це був дуже правильний вибір. Універсальна освіта, яку отримують фізики-теоретики, надзвичайно гармонічно поєдналася з особистими і професійними якостями Олександра Васильовича — так само, як гарний вірш “лягає” на гарну мелодію, і народжується чудова пісня.

У 1961 році Чалий закінчив із відзнакою фізичний факультет, де й залишився працювати на кафедрі молекулярної фізики. У 1966 році він першим із свого випуску захистив кандидатську дисертацію, а в 1978 році став, після захисту докторської дисертації “Особливості термодинамічних і кореляційних властивостей неоднорідної рідини поблизу критичної точки”, доктором фізико-математичних наук. Сам Олександр Васильович вважає роботу над докторською дисертацією одним із своїх найпродуктивніших наукових періодів. На ту пору, в 70-ті роки, фізика фазових переходів і критичних явищ розвивалася дуже інтенсивно. Група дослідників, яку сформував й очолив Олександр Васильович, стала одним із лідерів цього напрямку. Чалому вдалося зібрати разом талановитих людей і створити творчу атмосферу. Результати досліджень друкувались у найкращих фізичних журналах того періоду. Фактично, був сформований окремий напрямок, який і донині визначає теоретичні підходи щодо вивчення критичних явищ у рідинах і широко використовується в сучасних дослідженнях. Молоді науковці, які почали свій науковий шлях під керівництвом Олександра Васильовича, сьогодні є докторами та кандидатами наук і плідно працюють в університетах України, Росії та Західної Європи.

Як кожна талановита й неординарна людина, Олександр Васильович не зупиняється на досягнутому. В ньому надзвичайно гостро відчувається головна риса справжнього науковця — бажання доторкнутися до таємниці, пізнати нове та невідоме. Це не дає зупинитися, спонукає рухатися вперед.

У 1983 році Чалий переходить на роботу в Київський медичний інститут (сьогодні це Національний медичний університет імені акад. О. О. Богомольця) й очолює в ньому кафедру медичної та біологічної фізики.

Олександр Васильович є чуйною й талановитою людиною, справжнім інтелектуалом, з активною громадянською позицією, який завжди залишається сучасним, відкритим до спілкування. Коло його наукових інтересів широке й охоплює фізику фазових переходів і критичних явищ у конденсованих середовищах, розсіяння світла та нейтронів у критичній області, теорію самоорганізації й утворення впорядкованих структур у фізико-хімічних і медико-біологічних системах. Олександр Васильович віддає багато сил і приділяє чимало уваги роботі зі студентами та аспірантами, активно займається проблемами педагогіки вищої і середньої школи. Він уперше запропонував фізико-математичну модель психофізичних процесів синаптичної передачі інформації (міжклітинної взаємодії) із використанням теорії фазових переходів у просторово обмежених системах, побудував теорію критичної опалесценції світла і нейтронів у рідинних системах, зробив вагомий внесок у сучасну систему освіти. Олександр Васильович є автором сотень публікацій, у тому числі декількох десятків монографій, підручників і навчальних посібників, серед яких “Медична і біологічна фізика”, “Синергетичні принципи освіти та науки”, “Нерівноважні процеси у фізиці та біології”, “Флуктуаційні моделі процесів самоорганізації”, “Нелінійні процеси в фізиці: коливання, хвилі, самоорганізація”, “Процеси впорядкування та самоорганізації у флуктуаційних моделях відкритих систем” тощо. Про плідну соціальну активність професора Чалого свідчать численні посади — у його активі членство в Координаційній раді з біомедико-технічних проблем при Президентові України, головування в комісії з фізики та астрономії відділення загальної середньої освіти Науково-методичної ради з питань освіти МОН України, членство в експертній раді з фізики ВАК України, координаційній раді Українського фізичного і біофізичного товариств, членство в Європейській освітній мережі в галузі фізики; він є академіком декількох громадських академій (у тому числі й Академії наук вищої школи України). Він з 2001 р. він входить до редакційної колегії “Журналу фізичних досліджень”. Олександр Васильович у 1996 році став Соросівським професором, у 1998 році був стипендіатом програми імені Фулбрайта в галузі освіти, нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого в галузі науки і техніки АН ВШУ. Під керівництвом професора Чалого захищено 6 докторських та 14 кандидатських дисертацій. Олександр Васильович має значний досвід співпраці з закордонними університетами. У 1985 році він обіймав посаду професора університету П'єра і Марії Кюрі (Франція), а в 1995 році — посаду професора університету Вісконсін-Медісон (США).

Редакція ЖФД, учні та колеги бажають Олександрові Васильовичу міцного здоров'я, невичерпного ентузіазму, нових цікавих зустрічей і великого творчого натхнення!